

УДК 796.11:796.071.42

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.23>**К. В. Царенко**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної реабілітації
Запорізького національного університету

А. В. Симонік

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету

В. О. Пономарьов

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету

О. О. Надтока

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету

А. В. Сватъєв

доктор педагогічних наук,
професор кафедри фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету

ОБҐРУНТУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКІЛ ЗА ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Метою роботи було охарактеризувати зміст блоків авторської програми підвищення кваліфікації тренерів-викладачів та визначити її ефективність шляхом оцінки рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності. На думку авторів, подальшого поглиблення потребують питання розробки нових підходів щодо реалізації програм підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ.

У дослідженні взяло участь 69 тренерів-викладачів, які проходили курси підвищення кваліфікації. Для оцінювання впливу авторської програми на рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності тренери-викладачі були розподілені на дві експериментальні (ЕГ-1, n=23; ЕГ-2, n=24) та одну контрольну (КГ-1, n=22) групи. Учасники груп проходили підвищення кваліфікації у 2018 р. за авторською очно-дистанційною програмою, 2019 р. заочною формою та у 2017 р. без використання авторських методичних напрацювань.

Розроблена програма передбачає засвоєння чотирьох блоків. Цими блоками є очна організаційно-настановча сесія, базовий блок, дистанційна самостійна робота, очна заключна сесія з атестацією. Зміст авторської програми підвищення кваліфікації тренерів-викладачів представлений структурними модулями, що розкривають три генеральні теми курсів: «Виховання юних спортсменів», «Навчання виконання спортивних вправ у різних видах спорту», «Розвиток рухових якостей вихованців ДЮСШ і змагальна підготовка». Встановлено, що організація процесу підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ на засадах авторської програми істотно вплинула на рівень розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Результати дослідження доповнюють наявні дані щодо можливості оптимізації курсів підвищення кваліфікації. Автори стверджують, що розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації стане більш ефективним у разі його організації на засадах авторської моделі, що передбачає визначення рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності та надання на основі результатів цієї процедури вихідних рекомендацій щодо її розвитку під час міжкурсового періоду.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, тренер-викладач, програма, ДЮСШ, професійно-педагогічна компетентність.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні однією з ефективних освітніх систем є система дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), яких у 2018 р. функціонувало 1543. Серед цих закладів виділяють комплексні ДЮСШ, ДЮСШ з видів спорту, ДЮСШ для інвалідів, а також спеціалізовані ДЮСШ олімпійського резерву.

Розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів має тривати в системі підвищення кваліфікації, про що свідчать чинні державні нормативно-правові документи.

Серед підходів, що можуть бути теоретичною основою та провідним орієнтиром для вдосконалення системи професійно-педагогічного розвитку тренерів-викладачів ДЮСШ, сьогодні найактуальнішим є підхід, заснований на покладанні метою освіти формування професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що сьогодні в Україні, пострадянському просторі й у країнах Європи пріоритетним є саме такий підхід. Зокрема, пріоритетними напрямками підготовки тренерів-викладачів називають структурований підхід до навчання та оцінювання, який спрямований на досягнення конкретних результатів [10], розробку та впровадження індивідуальних компетенцій [11], розробку інноваційних стратегій для підвищення кваліфікації тренера-викладача [14], уникнення одноманітності у програмах навчання та відсутність будь-яких єдиних розпорядчих або остаточних навчальних планів [15].

Не применшуючи значущості наукового внеску названих авторів, відзначимо, що подальшого поглиблення потребують питання розробки нових підходів щодо реалізації програм підвищення кваліфікації тренерів-викладачів у ДЮСШ.

У контексті завдань нашого дослідження важливим є те, що на теоретичному рівні обґрунтовано, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників може здійснюватися за очною, очно-заочною, заочною формами навчання. При цьому згідно з результатами досліджень В. Олійника серед зазначених форм пріоритет слід віддавати очно-заочній формі, що передбачає поєднання теоретичних і практичних занять, а також виробничого стажування [5].

Актуальність і недостатня розробленість проблеми підвищення кваліфікації тренерів-викладачів у ДЮСШ і зумовила вибір напряму дослідження.

Мета роботи – наукове обґрунтування авторської програми підвищення кваліфікації тренерів-викладачів у ДЮСШ.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні брали участь 69 тренерів-викладачів, які проходили курси підвищення кваліфікації, ініційовані Центром післядипломної освіти Запорізького національного університету (далі – ЗНУ) спільно із кафедрою фізичної культури і спорту ЗНУ.

Для оцінювання впливу авторської програми на рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності тренери-викладачі були розподілені на дві експериментальні (ЕГ-1, n=23; ЕГ-2, n=24) та одну контрольну (КГ-1, n=22) групи. Учасники груп проходили підвищення кваліфікації у 2018 р. за авторською очно-дистанційною програмою, 2019 р. за очною формою та у 2017 р. без використання авторських методичних напрацювань.

Статистичний аналіз. Статистична перевірка достовірності відмінностей здійснювалася за критерієм Манна-Уїтні, що є непараметричною альтернативою Т-тесту для незалежних вибірок.

Згідно з нашою концептуальною ідеєю очно-дистанційне підвищення кваліфікації тренерів-викладачів передбачає засвоєння ними 4-х блоків (загалом 120 год, 4 кредити). При цьому згідно з нашим задумом програма експериментальних курсів підвищення кваліфікації тренерів-викладачів включає 4 блоки. Назвемо їх:

– перший – очна організаційно-настановча сесія (6 год);

– другий – базовий, у якому сконцентрований основний теоретичний та практичний зміст (64 год протягом дев'яти днів);

– третій – дистанційна самостійна робота (50 год протягом шести тижнів);

– четвертий – очна заключна сесія з атестацією (6 год протягом одного дня).

Процес навчання розрахований на 120 годин (4 кредити) самостійної роботи, контекстної аудиторної і дистанційної взаємодії, частина якої проходить безпосередньо на робочому місці тренера-викладача.

Етапи програми містять організаційно-настановчу сесію (6 год), основний теоретичний і практичний блок (60 год протягом десяти навчальних днів), дистанційну самостійну роботу (48 год протягом двох місяців) та очну заключну сесію з вихідним контролем знань та атестацією слухачів (6 год протягом одного дня).

Методичний супровід зазначених тем упредметнено через навчальну оболонку "Moodle" (систему електронного забезпечення навчання), де представлено зміст лекцій, практичних занять, інструментальний комплекс моніторингу професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів у ДЮСШ, що інтегрує авторський тест-опитувальник, тест знань, методику експертного оцінювання професійно-педагогічної компетентності тощо.

Згідно з традиціями післядипломної педагогічної освіти організовує і координує хід усього процесу тьютор навчальної групи.

Технічне й методичне забезпечення очно-дистанційного підвищення кваліфікації тренерів-викладачів у ДЮСШ здійснює кафедра фізичної культури і спорту Запорізького національного університету.

Окрім названої кафедри, у реалізації очно-дистанційного підвищення кваліфікації тренерів-викладачів мають брати участь деканат факультету фізичної культури та спорту ЗНУ, Центр післядипломної освіти ЗНУ, адміністрація ДЮСШ.

Здійснення оцінки ефективності запропонованої програми підвищення кваліфікації тренерів-викладачів відбувалося шляхом визначення рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності з використанням авторського інструментарію на основі програми "Excel", підґрунтям якого був розроблений автором алгоритм [8; 9].

Дослідження передбачало порівняння даних, отриманих у двох реальних експериментальних групах тренерів-викладачів (ЕГ-1, n=23; ЕГ-2, n=24) та одній контрольній (КГ-1, n=22) на курсах підвищення кваліфікації.

У ЕГ-1 підвищення кваліфікації тренерів-викладачів було організоване за очно-дистанційною формою. Це повністю відповідало авторській програмі. Загальний обсяг навчального навантаження слухачів цієї групи становив 120 годин (4 кредити). Навчальне навантаження було розподілене на три місяці навчання.

У ЕГ-2 обґрунтовані автором педагогічні умови частково були відтворені у процесі підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, організованому за очною формою. Загальний обсяг навчального навантаження становив 90 годин (3 кредити).

У КГ-1 застосовувалась очна форма навчання без використання авторських методичних напрацювань. Обсяг навчального навантаження у цій групі становив 90 годин (3 кредити).

Встановлено, що організація процесу підвищення кваліфікації тренерів-викладачів на засадах авторської програми істотно вплинула на рівень розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності. Динаміку розвитку цієї професійної якості відображено у табл. 1.

Аналізуючи дані табл. 1, бачимо, що в ЕГ-1 та ЕГ-2 значно підвищилася кількість слухачів із високим рівнем професійно-педагогічної компетентності: у ЕГ-1 – на 78,3%, а у ЕГ-2 – на 54,2%. При цьому кількість слухачів із середнім рівнем професійно-педагогічної компетентності в ЕГ-1 зменшилася на 34,8%, а в ЕГ-2 вона знизилася на 37,5%. Відзначимо, що загальною тенденцією на експериментальних курсах підвищення кваліфікації стало зменшення кількості слухачів із низьким рівнем професійно-педагогічної ком-

петентності. Так, у ЕГ-1 ця кількість знизилася на 43,5%, а в ЕГ-2 – на 16,6%. Водночас у КГ-1 змін у кількості слухачів із високим рівнем професійно-педагогічної компетентності майже не спостережалося (ця кількість збільшилася лише на 4,6%). Значних змін у кількості слухачів із середнім та низьким рівнями теж не відбулося (кількість слухачів із низьким рівнем зменшилася на 9,1%, а із середнім – підвищилася на 4,5%).

Аналітичний огляд висвітленого в наукових публікаціях досвіду [1; 2; 4], також узагальнення інформації про навчально-тематичні плани, представлені на вебпорталах, дали змогу систематизувати актуальні напрацювання щодо розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів, визначивши спільні тенденції у формах і засобах організації навчального процесу та змісті освіти.

Перспективним напрямом удосконалення курсової підготовки тренерів-викладачів є впровадження очно-дистанційної форми навчання, яка не здобула ще належного розповсюдження [8; 9]. Її характерною ознакою є модульна структура, що поєднує навчання на очному й дистанційному етапах і загалом дає змогу збільшити обсяг навчального матеріалу, засвоєного слухачами курсів. Впровадження очно-дистанційної форми навчання диктує необхідність розроблення спеціальних змістових модулів, спрямованих на розвиток професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача у ДЮСШ. При цьому модулі мають інтегрувати різноманітні інтерактивні форми педагогічної взаємодії, зокрема семінари, тренінги, конференції тощо.

На нашу думку, якщо зміст курсів підвищення кваліфікації складений за кредитно-модульним принципом, то таке навчання є більш ефективним у контексті розвитку професійно-педагогічної компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації за рахунок більших можливостей в індивідуалізації змісту підготовки.

Педагогічна діяльність тренера-викладача у ДЮСШ має сприяти створенню умов для досягнення вихованцями найвищих спортивних результатів, виконанню завдань, що виходять за рамки тренувальної та змагальної діяльності й стосуються тілесно-фізичного, когнітивного, емоційного, психологічно-соціального та інших напрямів особистісного розвитку спортсменів. Розвитком спортсменів у названих напрямках потрібно вміло

Таблиця 1

Динаміка сформованості професійно-педагогічної компетентності, %

Рівні	ЕГ-1		ЕГ-2		КГ-1	
	Конст. етап	Контр. етап	Конст. етап	Контр. етап	Конст. етап	Контр. етап
Низький	47,8	4,3	33,3	16,7	45,5	36,4
Середній	52,2	17,4	58,3	20,8	50	54,5
Високий	0	78,3	8,3	62,5	4,5	9,1

й активно керувати за допомогою цілісної системи педагогічних впливів.

У нашому дослідженні методична система підготовки включає організаційну передумову розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів на курсах підвищення кваліфікації, якою згідно з нашим задумом (на відміну від наявних розробок [2; 3; 12]) виступає впровадження очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації на засадах кредитно-модульної системи.

Погоджуючись з В. Реутовою, під очно-дистанційним підвищенням кваліфікації ми розуміємо «<...>одну з форм дистанційного навчання, у якій частина педагогічного процесу відбувається за очною (провідні форми – аудиторні), а частина – за дистанційною формою (провідна форма – самостійна робота слухачів із методичною підтримкою навчального закладу)» [6].

Наша позиція ґрунтується на тому, що пріоритетність організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою наявна у Білій книзі освіти України, де підкреслено, що завдяки такому навчанню повністю реалізуються особистісно орієнтований, компетентнісний і безперервний підходи.

Окрім зазначеного, наша позиція ґрунтується на імперативах Болонського процесу, на положенні про підвищення ролі самостійної роботи на всіх рівнях освіти, а також на положеннях, висвітлених у працях Н. Городецької [1], С. Хачирова [7], які зауважують, що очно-дистанційна форма підвищення кваліфікації відрізняється від традиційних форм низкою таких істотних рис: доступністю і комфортністю навчання; особистісною орієнтованістю (свободою вибору змісту, часу, форм і методів навчання); використанням у навчанні сучасних професійно-педагогічних технологій та телекомунікаційних систем; зміною функцій викладача тощо.

У нашому дослідженні, як і в інших [4], елементарною одиницею процесу підвищення кваліфікації є змістовий модуль, що виступає, з одного боку, автономною організаційно-методичною структурою навчальної інформації, що інтегрує дидактичні цілі, логічно завершений зміст, методичні вказівки щодо його вивчення, систему контролю, а з іншого – задокументованою і завершеною частиною навчальної програми, що має певну структуру та реалізується у відповідних формах навчального процесу.

Відповідно до освітніх орієнтирів, закладених у Білій книзі освіти України, зміст очно-дистанційного навчання у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників доцільно розробляти на основі кредитно-модульної системи навчання – моделі організації навчального процесу, що ґрунтується на об'єднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових креди-

тів) як одиниць виміру навчального навантаження і передбачає чітке визначення складників професійної компетентності, діагностування й моніторинг їхнього розвитку.

Організація процесу підвищення кваліфікації тренерів-викладачів у ДЮСШ на засадах авторської програми істотно вплинула на рівень розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності на констатувальному етапі експерименту (до цілеспрямованого педагогічного впливу). Рівень розвитку професійно-педагогічної компетентності слухачів у експериментальних і контрольних групах на курсах підвищення кваліфікації не мав статистично достовірної різниці. На контрольному етапі експерименту порівняння рівнів розвитку професійно-педагогічної компетентності ЕГ-1, ЕГ-2 та КГ-1 за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило відмінності між ЕГ-1 та КГ-1, а також між ЕГ-2 та КГ-1. При цьому статистично достовірної відмінності між ЕГ-2 та ЕГ-1 не відмічено. Порівняння індексів професійно-педагогічної компетентності слухачів на констатувальному та контрольному етапах експерименту за критерієм знаків ($p < 0,05$) виявило, що в ЕГ-1 та ЕГ-2 відбувся достовірний розвиток професійно-педагогічної компетентності слухачів. У КГ-1 статистично достовірних змін рівня професійно-педагогічної компетентності слухачів не виявлено.

Такі результати безпосередньо вказують на те, що процес розвитку професійно-педагогічної компетентності слухачів більш ефективно відбувався в ЕГ-1 та ЕГ-2, ніж у КГ-1. Водночас результати експерименту засвідчили, що очно-дистанційна форма підвищення кваліфікації тренерів-викладачів у контексті розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності є ефективнішою, ніж очна форма. Отже, результати, отримані під час експериментального дослідження, загалом засвідчили ефективність запропонованої авторської програми.

Результати нашого дослідження доповнюють дані інших авторів [13] про можливості оптимізації курсів підвищення кваліфікації та дають підставу стверджувати, що розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів у процесі підвищення кваліфікації стане більш ефективним у разі його організації на засадах авторської моделі, що передбачає визначення рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності та надання на основі результатів цієї процедури вихідних рекомендацій щодо її розвитку під час міжкурсного періоду.

Висновки і пропозиції. Актуальними концептами розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів у вітчизняній системі післядипломної педагогічної освіти сьогодні є такі: впровадження очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації, організованої на засадах кредитно-модульної системи; розробка модулів,

спрямованих на розвиток професійно-педагогічних компетенцій; розробка системи андрагогічної підтримки розвитку професійно-педагогічної компетентності. Найбільш доцільним у контексті розвитку професійно-педагогічної компетентності на курсах підвищення кваліфікації тренерів-викладачів в організаційному плані є впровадження очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації, що має організовуватися на засадах кредитно-модульної системи.

На нашу думку, очно-дистанційне підвищення кваліфікації на засадах кредитно-модульної системи є чинником ефективного розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів у ДЮСШ. Враховуючи останнє, спрямуємо подальші зусилля на розробку відповідних педагогічних умов, розрахованих на цю форму навчання.

Список використаної літератури:

1. Городецкая Н.И. Дистанционное повышение квалификации педагогов: модели организации и перспективы развития. *Нижегородское образование*. Нижний Новгород, 2009. № 4. С. 20–29.
2. Дутчак М.В. Система повышения квалификации тренеров сборных команд Украины по олимпийским видам спорта. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. Харків, 2010. № 7. С. 29–34
3. Завальнюк О.В. Науково-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту в системі післядипломної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. Київ, 2014. Вип. 5 (48). С. 59–63.
4. Кузьмінський А.І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 34 с.
5. Олійник В.В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект : навч. посібн. ЦІППО, 2001. 148 с.
6. Реутова В.В. Развитие информационной культуры учителей основ экономики в системе послыдипломной освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2013. 226 с.
7. Хачиров С. В. Дистанционное повышение квалификации педагогов на базе сети районных ресурсных центров : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Санкт-Петербург, 2005. 160 с.
8. Царенко К.В. Аналіз результатів педагогічного експерименту з розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 49 (102). С. 220–229.
9. Царенко К.В. Технологічна модель розвитку професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : КПУ, 2015. Вип. 43 (96). С. 419–426.
10. A Guide to Writing Competency Based Training Materials. Melburn : National Volunteer Skills Centre. 2003.
11. Competency based approach to staffing. Saskatchewan: Saskatchewan Crop Insurance Corporation. 2017.
12. Cope E., Partington M., Harvey S. A review of the use of a systematic observation method in coaching research between 1997 and 2016. *Journal of Sports Sciences*. 2016. 35 (20): 2042-2050. DOI:10.1080/02640414.2016.1252463.
13. Frederick PR, Melissa AS, Sara P, Shana KCh, Richard GE, Stanley AH. The Effect of Coach Education on Reporting of Concussions Among High School Athletes After Passage of a Concussion Law. *The American Journal of Sports Medicine*. 2014;42(5): 1197-1203. DOI: 10.1177/0363546514521774.
14. Hoeckel K., Field S., Justesen TR, Kim M. Learning for Jobs OECD review of Australian vocational education. Paris : OESD. 2008.
15. Tuning Educational Structures in Europe URL: <http://www.relint.deusto.es/TuningProject/index.htm>.

Tsarenko K., Symonik A., Ponomarov V., Nadтока A., Svatiev A. Substantiation of the author's program of professional development of coaches-teachers of children's and youth sports schools on full-time and distance learning

The aim of the work was to characterize the content of the blocks of the author's program of professional development of trainers and teachers and to determine its effectiveness by assessing the levels of formation of professional and pedagogical competence. According to the authors, further deepening is required by the development of new approaches to the implementation of programs of professional development of trainers-teachers of sports school. 69 trainers-teachers who took advanced training courses took part in the research. To assess the impact of the author's program on the level of professional and pedagogical competence, trainers-teachers were divided into two experimental (EG-1, n=23; EG-2, n=24) and one control (KG-1, n=22) groups. Participants of groups passed professional development in 2018 (according to the author's full-time-distance program) 2019 (on full-time form) and in 2017 (without use of author's methodical developments) respectively.

The developed program provides mastering of four blocks: full-time organizational and installation session, basic block, remote independent work, full-time final session with certification. The content of the author's program of professional development of trainers-teachers is presented by structural modules, which reveal three General topics of courses: "Education of young athletes", "Training to perform sports exercises in various sports", "development of motor qualities of pupils of sports school and competitive training". It is established that the organization of the process of professional development of trainers-teachers of sports school on the basis of the author's program significantly influenced the level of development of their professional and pedagogical competence.

The results of the study Supplement the available data on the possibility of optimizing training courses. The authors argue that the development of professional-pedagogical competence of trainers-teachers of sports school in the process of training will be more effective if his organization based on the author's model, which involves determining the level of development of professional pedagogical competence and the provision based on the results of this procedure, the initial recommendations for its development in the intercourse period.

Key words: professional development, coach-teacher, program, sports school, professional and pedagogical competence.